ती भेदे । "कर्कोटवाप्या ईशाने मरीचेः कुण्डमुत्तमम्" काशीख० ।

कर्कादि पु० प्रस्थेपरे अष्टद्रपूर्व्वपदस्य आद्युदात्ततापर्य्युदासविषये पाणिन्युक्ते शब्दगणभेदे स च कर्की मन्नी मकरो कर्कम्भू करीर कन्दुक करण वदरो" कर्कीप्रस्थः ।

कर्कंरिका स्त्री पूरिकाभेदे (कचुरी) पाकराजेश्वरः । तत्पाकप्रकारः भावप्र० उक्तो यथा "माषाणां पिष्टिका पूर्य्या लवणार्द्रकहिङ्गुभिः। तया पिष्टिकया पूर्य्या सम्मिता कृतपोलिका । ततस्तैलेन पक्वा सा पूरिका कथिता बुधैः। रुच्या स्वाद्वी गुरुस्निग्धा बल्या पित्तास्रदूषिका। चक्षुस्तेजोहरी चोष्णा पाके वातविनाशिनी । तथैव घृत पक्वापि चक्षुष्या रक्तपित्तहृत्" ।

कर्चरी स्त्री कं जलं चुर्य्यतेऽत्र चुर–पृषो०क गौरा० ङीष् । जलशून्ये शुष्ककलखण्डे (कचरी) पाश्चात्यभाषाप्रसिद्धे द्रव्ये "क्षीराम्बुकृतसंस्कारा शुष्का स्नेहविपाचिता । अरोचकादिरोगाणां कर्चरी कण्ठकर्चरी । कर्चरी रुचिकृद्बल्या सुखादुरतिलेखनी । उष्णा पित्तकरी प्रोक्ता कफकृत् सारिका स्मृता" भावप्र० ।

कर्चूर न० कर्ज्ज जर+पृषो० । १स्वर्णे । २कर्बूरवर्णे ३तद्वति त्रि० अमरटीका (कचूर)प्रसिद्धे ४गन्धसारे शब्दार्थ पु० भावप्र० । तद्गुणादि "कर्चूरो वेधसस्यच द्राविडः कल्पकः शठो । कर्चूरो दीपनो रुच्यः कटुकस्तिक्त एव च । सुगन्धिः कटुपाकः स्यात् कुष्ठार्शोव्रणकासनुत् । उष्णोलघुर्हरेच्छ्वासं गुल्मवातकफक्रिमीन्" ५हरितालेन० वैद्य० । "रराज कर्चूरपिशङ्गवाससः" माघः । "कर्चुरः हरितालम्" मल्लि० ।

कर्चूरक पु० कर्चूर+स्वार्थे कन् स इव कायति कै-क वा । (काँचा) १हरिद्रायाम् चीरस्वा० । तस्याः शब्दार्थतित्वात् तथात्वम् । २कर्चूरशब्दार्थे च । [चकर्ज्ज पनिकर्ज्जति ।

कर्ज्ज पीडायाम् भ्वा० पर० सक० सेट् । कर्जति अकर्जीत् ।

कर्ष्ण भेदने अदन्तचुरादि० उभ० सक० सेट् । कर्ष्णयति ते अचकर्ष्णत् ते । कर्ष्णयाम्–बभूव चकार चक्रे । कर्ष्णयिता कर्ष्णयिष्यति । कर्ष्णनम् कर्ष्णः कर्ष्णितः कर्ष्णयितुम् । कर्ष्णयन् कर्ष्णयमानः । कर्ष्णयित्वा आकर्ष्य कर्ष्णी । कर्ष्णते अकर्ष्णि अकर्ष्णिषाताम् अकर्ष्णयिषाताम् ण्या+कर्ष्ण–अयङ्गे । "आकर्ष्णयन्तुसुकहंसनादान्" भट्टिः । "मिथस्तदाकर्ष्णनमज्जकर्ष्णया" देवाकर्ष्णय सुश्रुतेन चरक-स्योक्तेन जानेऽखिलम् । "अदस्तदाऽकर्ष्णिफलाढ्यजीविलम्"इति च नैष० । "आकर्ष्य सम्प्रति रुतं चरणायुधानाम्"सा०द० ।

कर्ण पु० । कर्ष्यते आकर्ष्यतेऽनेन कर्ण करणे अच् कीर्य्यन्ते शब्दा वायुनाऽत्र कृ–नन् वा । १श्रोत्रे शब्दज्ञानसाधने इन्द्रियभेदे तदाधारे २गोलके च । श्रोत्रञ्च कर्ष्णशष्कुल्यवच्छिन्नभोरूपमिति नैयायिकादयः । सात्विकाकाशस्तच्छ्रोत्रं इति वेदान्तिनः सांख्यादयश्च स्वीचक्रुः । तत्राद्यमते शब्दोत्पत्तिदेशे श्रोत्रस्य गमनाभावेन अन्यत्रोत्पन्नशब्दग्रहणासम्भवः । तया हि आकाशस्यैकत्वेऽपि उपाधिभेदेन भेदात् यदीयकर्ष्णशष्कुलीप्रदेशे शब्दसमवायस्तस्यैव श्रावणम् नान्यस्य, ततश्च वीचितरङ्गन्यायेन कदम्बकोरककन्यायेन वा शब्दोत्पत्तावपि शब्दोत्पत्तिदेशस्य श्रोतृश्च विभिन्नदेशस्थतया न शब्दोपलब्धिः स्यात् । अतस्तद्देशस्थस्य शीघ्रं धावमानस्य वायोः संयोगविभागादयः श्रोतुः शब्दादभिव्यञ्जकाः । तदेतत् शङ्कापूर्व्वकम् मीमांसाभाष्ये समर्थितम् यथा ।

"यदि शब्दं संयोगविभागा एवाभिव्यञ्जन्ति न कुर्व्वन्ति, आकाशविषयत्वाच्छब्दस्य, आकाशस्यैकत्वात्, य एवापरस्य श्रोत्राकाशः, स एव देशान्तरेष्वपीति सुप्तस्यैः संयोगविभागैरभिव्यक्तः पाटलिपुत्रेऽप्युपलभ्येत ? । यस्य पुनः कुर्व्वन्ति, तस्य वायवीयाः संयोगविभागा वायुश्रितत्वाद्वायुष्वेव करिष्यन्ति । यथा, तन्तवः तन्तुष्वेव पटं, तस्य पाटलिपुत्रेष्वनुपलम्भो युक्तः,सुप्तस्यत्वात्तेषाम् । यस्याप्यभिव्यञ्जन्ति, तस्याप्येष न दोषः, दूरे सत्याः कर्णशष्कुल्याः अनुपकारकाः संयोगविभागाः । तेन दूरे यच्छ्रोत्रं तेन नोपलभ्यते" इति । नैतदेवं, अप्राप्ताश्चेत् संयोगविभागाः श्रोत्रस्योपकुर्युः सन्निकृष्टविप्रकृष्टदेशस्थौ युगपच्छब्दमुपलभेयाताम् न च युगपदुपलभेते । तस्मात्प्राप्ताः उपकुर्वन्ति, न चेदुपकुर्वन्ति, तस्मादनिमित्तं शब्दोपलम्भने संयोगविभागौ इति" । नैतदेवं, अभिघातेन हि प्रेरिताः वायवस्तिमितानि वायुन्तराणि प्रतिबाधमानाः सर्व्वतोदिक्कान् संयोगविभागान् उत्पादयन्ति, यावद्वेगमभिप्रतिष्ठन्ते । ते च (संयोगविभागाः) वायोरप्रत्यक्षत्वात् नोपलभ्यन्ते । अनुपरतेषु तेषु शब्दः उपलभ्यते, नोपरतेषु । अतो न दोषः । अत एव चानुवातं दूरादुपलभ्यते शब्दः" । वेदान्त्यादिमते शब्दस्य पञ्चभूतगुणतया शब्दाधारं वायुना झटिति कर्ष्णदेशे यथावेगं धावमानेन कर्ष्णप्रापणसम्भव